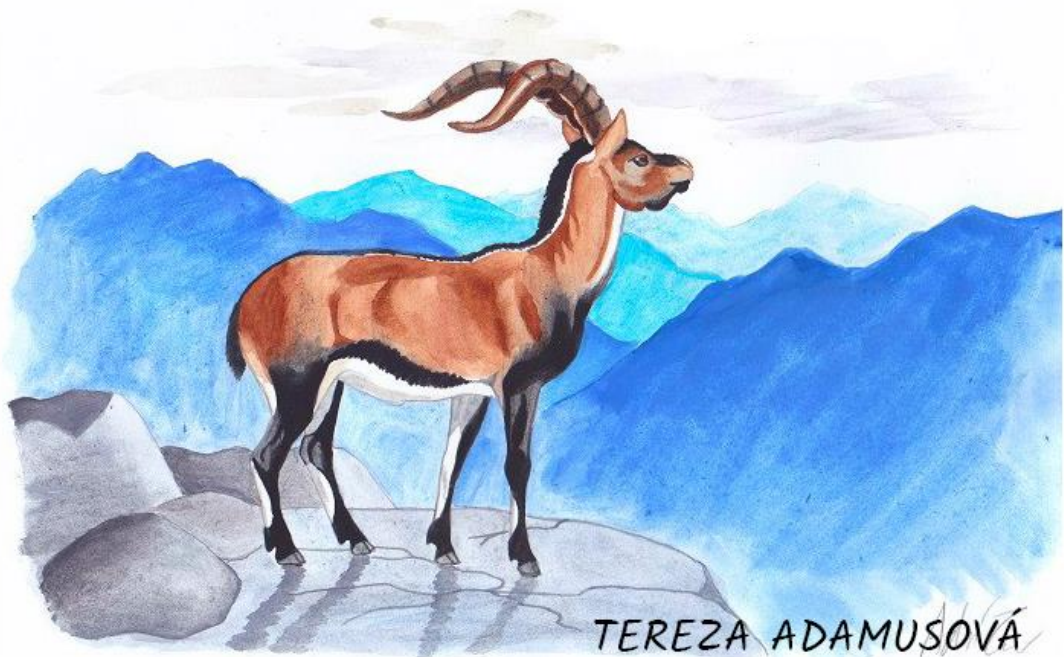

VELKÝ ILUSTROVANÝ
ATLAS
NOVODOBĚ VYMŘELÝCH
SAVCŮ

Velký ilustrovaný
ATLAS
novodobě vymřelých
SAVCŮ

Tereza Adamusová

PŘEDMLUVA

Tato kniha vychází ze sbírky ilustrací, jež byly vytvořeny pro edukativní výstavu v prostorách občanského sdružení Maryška v Bohumíně na jaře 2017. O rok později byly materiály použity při vypracování práce SOČ autorky ilustrací a všech doprovodných textů, které jsou ve své lehce upravené podobě obsaženy i v této knize.

Práce na ilustracích započala ještě předtím, než na podzim roku 2016 vydal Světový fond na ochranu přírody WWF zprávu, podle níž jen během let 1970 – 2012 vymřelo přes 50 % všech druhů živých organismů na Zemi. Pouze v seznamu ilustrovaných savců byla značná spousta z nich, ne-li většina, vymřelá ještě dlouho před rokem 1970. Pouze mezi savci, mezi malým zlomkem z celkového počtu vymřelých taxonů, z nichž řada ani nebyla podrobně popsána, nebo nebyla vůbec objevena.

Od podzimu 2016 jsem se snažila, aby vzhledem k těmto alarmujícím a nanejvýš znepokojivým informacím sloužila má práce jako přínosný výukový materiál široké veřejnosti a prostřednictvím fascinujících a tragických příběhů o životě a vymření unikátních, záhadných i téměř neznámých savců přiblížila čtenářům problematiku takzvaného „šestého velkého vymírání“, jemuž jako lidstvo čelíme. Je to problém, jenž není radno

podceňovat, protože je jen otázkou času, kdy přijde řada i na náš druh – což je vysoce pravděpodobné vzhledem k tomu, pro kolik rozličných forem života se náš svět stal již neobyvatelným.

Tereza Adamusová, autor

Žeranovice, 29. 3. 2020

SEZNAM TAXONŮ

Vačnatci

Bandikut dvouprstý

Bandikut běloocasý

Klokánek malý

Klokánek pouštní

Klokan zaječí

Klokan měsíčitopasý

Klokan finlaysonův

Klokan greyův

Vačice ohnivá

Vakovlk tasmánský

Hlodavci

Křeček ostrovní

Křeček hbitý

Křeček bavlnový

Křeček Darwinův

Křeček pembertonův

Krysa maclearova

Krysa buldočí

Krysa bělonohá

Klokanomyš dlouhoocasá

Myška modrošedá

Myška gouldova

Hutie ostrovní

Zajícovci

Zajíc majorský

Pišťucha střeozemní

Lichokopytníci

Nosorožec dvouhý severozápadní

Zebra Kvaga

Tarpan

Osel syrský „Ašdari“

Sudokopytníci

Prase bradavičnaté kapské

Prase visajanské

Los evropský kavkazský

Jelen schomburgkův

Wapiti východoamerický

Wapiti arizonský

Kozorožec portugalský

Kozorožec pyrenejský

Zubr kavkazský

Zubr karpatský

Pratur

Buvolec severoafrický

Antilopa modrá

Gazela červená

Gazela dlouhorohá

Gazela jemenská (bilkisova)

Šelmy

Tuleň karibský

Lachtan japonský

Norek mořský

Vydra říční japonská

Medvěd atlaský

Grizzly mexický

Vlk japonský

Vlk ostrovní

Vlk obecný menší

Vlk španělský

Vlk arizonský

Vlk texaský

Vlk horský

Vlk kenajský

Vlk novofoundlandský

Vlk koloradský

Vlk bernardův

Pes bojovný

Puma východní

Pardál obláčkový taiwanský

Lev kapský

Tygr kaspický

Tygr balijský

Tygr jávský

Letouni

Kaloň večerní

Kaloň maskarénský

Kytovci

Delfinovec čínský

Koroun bezzubý

Daubentonia robusta
+ 1500 (16th century)

Primáti

Ksukol velký

Megaladapis – „Lemur koalí“

KAPITOLA I. – VAČNATCI (MARSUPIALIA)

BANDIKUT DVOUPRSTÝ

Chaeropus ecaudatus (ex. 1950)

Chaeropus ecaudatus
+ 1950 (20th century)

VZHLED

Délka těla 23–26 cm, délka ocasu 10–15 cm. Tvarem těla se podobal bandikutům z rodu *Macrotis*, ke kterým byl dříve mylně řazen. Měl dlouhé štíhlé končetiny, špičaté uši a dlouhý ocas. Hlava byla široká, nos o to užší. Barva srsti se pohybovala od šedohnědé po oranžovohnědou, na břicho byla světlá. V horní čelisti se nacházelo pět párů zubů, ve spodní čelisti tři páry. Samice měly osm bradavek a jejich vak byl obrácen směrem k zadním končetinám, nikoli k předním, jak je tomu např. u klokanů.

Velice neobvyklou zvláštností mezi vačnatci byly končetiny – přední byly zakončeny dvěma prsty s vyvinutými kopýtky, podobnými prasatům či jelenovitým sudokopytníkům. Na zadních končetinách běl bandikut čtyři zřetelné prsty, ovšem došlapoval jen na čtvrtý prst, na kterém měl silný dráp podobný kopytu koňovitých lichokopytníků. Z ostatních prstů byly užitečné pouze druhý a třetí, a to nikoli k pohybu, ale k péči o srst.

VÝSKYT

Vnitrozemí Austrálie, pouštní a polopouštní oblasti, zálesí i travnaté plochy. Oblast výskytu se táhla od západu Jižního Nového Walesu a Viktorii, přes jih Severního teritoria do Jižní a Západní Austrálie. Hustota osídlení však u tohoto druhu byla malá a populace nikdy nebyla příliš hojná.

POTRAVA

Podle rozboru trusu se živilo především jako býložravci, podle domorodců však pojídali i kobylinky, termity a mravence. Domestikovaní jedinci údajně milovali maso a v zajetí vypily mnoho vody.

ROZMNOŽOVÁNÍ

Podle mammaologa a paleontologa Tima Flanneryho rozmnožování probíhalo od května do června a normálně se rodila dvě mláďata. Soudě podle velikosti vaku v jednom vrhu nemohlo být více než 4 mláďata.

ZPŮSOB ŽIVOTA

Jen velmi málo vědců zpozorovalo živého bandikuta dvoupřstého v přírodě. Jediný popis jeho pohybu tvrdí, že „se pohybuje jako zchvácená cválající herka, nápadně táhnoucí zadní nohy za sebou“, což je v rozporu s popisy od domorodců, podle nichž se při útěku bandikut pohyboval velmi rychlým a plynulým cvalem. Byl to samotářský noční tvor, který přes den spal a v noci se krmil. Podle prostředí, v němž žil, vyhledával úkryt před denními predátory – v lesních oblastech se skrýval v dutých kmenech stromů a v hnízdech z trávy, v suchých otevřených planinách si vyhrabával krátké nory.

VYHYNUTÍ

Podle svědectví domorodců bylo toho zvíře velmi vzácné ještě před příchodem Evropanů, a velký úbytek zaznamenala populace již v polovině 19. století. Dva exempláře se podařilo získat v roce 1847 expedici zoologa Blandowskiho. Jen hrstka exemplářů byla získána v druhé polovině 19. století, většinou ze severozápadu Victorie, ale také ze suchých oblastí v Západní a Jižní Austrálii a v Severním teritoriu. Na počátku 20. století druh vyhynul ve Victorii a na jihozápadě Austrálie. Poslední exemplář byl oficiálně získán v roce 1901. Do roku 1945 druh zmizel z Jižní Austrálie a jeho výskyt byl údajně omezen na „nepatrné území v centrální Austrálii“. Podle domorodců druh přežíval ještě v 50. letech v poušti Gibson a ve Velké písečné poušti v Západní Austrálii.

Příčina vyhynutí je nejasná. V době, kdy byl bandikut již na pokraji vymření, se v Austrálii ještě nevyskytovali králíci a lišky. Jednou z variant je, že se na jeho zániku podílely domácí kočky. Více pravděpodobné jsou však dvě velké změny v přirozeném prostředí bandikuta, kdy se zcela změnil způsob obhospodařování půdy kvůli vymírání domorodců. Během 19. století klesla domorodá lidská populace přibližně o 90 % kvůli nemocem, které do Austrálie zavlekli Evropané, a zbylí domorodci už většinou neměli kolonialisty dovoleno obhospodařovat půdu tradičními postupy. Krátce na to byly do oblastí zavlečeny ovce a skot, které značně narušily celý ekosystém a znamenaly změny ve struktuře půdy, růstu rostlin a dostupnosti potravy.

BANDIKUT BĚLOOCASÝ

Macrotis leucura (ex. 1982)

Macrotis leucura

† 1982 (20th century)

VZHLED

Délka těla samců 36 – 44 cm, samic 32 – 39 cm. Zbarvení bylo světlé, hnědavé nebo šedé, břicho bílé. Velký, bíle zabarvený ocas měřil 11 – 27 cm. U tohoto druhu se vyvinuly také velké uši, na zadních končetinách měl 3 prsty.

VÝSKYT

Vnitrozemí Austrálie – Queensland, Jižní Austrálie, Severní Teritorium i Západní Austrálie. Dával přednost pouštním oblastem.

POTRAVA

Výjimka mezi bandikuty – byl to částečný masožravec. Lovil menší druhy savců, především hlodavce, ale živil se také semeny a ovocem.

ROZMNOŽOVÁNÍ

Období rozmnožování probíhalo od března do června. Samice byla březí 21 dní a rodila nejčastěji 2 mláďata, která ještě 70–75 dní vyživovala ve vaku. Avšak už 50 dní po porodu se mohla samice znovu pářit. Do dvou týdnů pak přestávala být původní mláďata závislá na mateřském mléce.

ZPŮSOB ŽIVOTA

Vyhrabával si nory přes 2,5 dlouhé, a pokud v nich pobýval, ucpal vchod, aby se chránil před predátory. Byl to noční tvor a dokázal spát vsedě. Údajně šlo o zuřivé a agresivní zvíře, které se při odchytu bránilo kousáním a syčením.

VYHYNUTÍ

Kdysi býval bandikut běloocasý hojným druhem, ale jeho populaci silně ohrozil jednak lov kvůli kožešině, ale také zavlečení nepůvodních predátorů a králíků, s nimiž bandikut soupeřil o potravu. Pokles populace byl velmi prudký a živý bandikut nebyl pozorován od 30. let 20. století. V roce 1967 P. Hanish objevil lebku tohoto druhu v orlím hnízdě. Její stáří bylo odhadnuto pod 15 let, a jde o poslední, leč neživý, nalezený exemplář bandikuta běloocasého. IUCN jej prohlásila za vyhynulého v roce 1982.

KLOKÁNEK MALÝ

Potorous platyops (ex. 1875)

Potorous platyops
+ 1875 (19th century)

VZHLED

Preparované exempláře ukazují, že tento druh byl menší než většina ostatních druhů rodu *Potorous*, s délkou těla přibližně 24 cm a délkou ocasu 18 cm. Zbarvení bylo šedé s krémově bílou srstí na spodku těla. Tvarem těla se klokánek malý podobal velké kryse. Měl krátké zaoblené uši, krátký nos a jeho tváře byly výrazně nafouklé.

VÝSKYT

Austrálie. Subfossilní nálezy napovídají, že obýval široké polosuché oblasti od Jižní Austrálie přes západní pobřeží až po Severozápadní mys. Zřejmě se vyhýbal úrodným zalesněným oblastem, které obývali ostatní zástupci rodu *Potorous*.

POTRAVA

Býložravec.

ROZMNOŽOVÁNÍ

Neznámé. Jako všichni vačnatci se však mláďata rodila nevyvinutá a jejich vývoj pokračoval po narození ve vaku matky.

ZPŮSOB ŽIVOTA

Neznámý.

VYHYNUTÍ

Mezi nedávno vymřelými australskými obratlovci je klokánek malý zvláštní v tom, že jeho populace začala slábnout zřejmě ještě před příchodem Evropanů a kolonizací Austrálie. Byl poprvé objeven v roce 1839 a popsán Johnem Gouldem v roce 1844, ale jelikož byl již v této době velmi vzácný, podařilo se pozorovat a sesbírat jen několik jedinců, posledního v roce 1875. Od roku 1908 je druh považován za zaniklý.

KLOKÁNEK POUŠTNÍ

Caloprymnus campestris (ex. 1936)

Caloprymnus campestris
+ 1936 (20th century)

Adriano

VZHLED

Tvar těla tohoto živočicha byl typický pro klokana, ale velikostí se podobal králíkovi. Byl popsán jako štíhlý a jemný. Délka těla bez ocasu se pohybovala okolo 25 – 28 cm, délka ocasu 30 – 37 cm. Samice byly větší než samci. Hlava byla krátká, tupá a široká, nepodobná velkým klokanům, s neosrstěným čenichem a krátkýma, zaoblenýma ušima. Barva srsti byla světle hnědá, břicho a končetiny krémové až bílé. U tohoto druhu byl pozoruhodný rozdíl v poměru velikosti předních a zadních končetin, kdy kosti předních končetin vážily okolo 1 gramu, zatímco kosti zadních končetin vážily 12 gramů.

VÝSKYT

Obýval relativně malé území ve vnitrozemí Austrálie, na jihozápadní hranici Queenslandu a Severního teritoria. Obýval suché pouštní prostředí, hliněné pánve i písčité hřebeny porostlé lebedou, eremofilou a rostlinami z čeledi merlíkovitých.

POTRAVA

Především býložravec živící se listy a stonky rostlin, ale byl pozorován i při požívání hmyzu, zejména brouků. Byl velice nezávislý na vodě, dokázal

přežít po dlouhou dobu bez pití, pokud měl k dispozici čerstvé rostliny, a dokonce se příliš šťavnatým druhům rostlin vyhýbal.

ROZMNOŽOVÁNÍ

Samice pohlavně dospívaly ve věku 11 měsíců, samci ve věku 13 měsíců. Říje samic nastupovala v tří týdenních intervalech po celý rok, přesto měl tento druh nepravidelné období páření, kdy nejčastěji došlo k zabřeznutí. Březost trvala nejspíš 1-2 měsíce a mládě se po 2-3 měsíce vyvíjelo ve vaku. Ještě další měsíc pak zůstávalo mládě u matky. Samice nosící mláďata ve vaku byly nalézány od června do prosince a všechny nalezené samice měly vždy jen jedno mládě.

ZPŮSOB ŽIVOTA

Až na samice s mláďaty byli tito klokani samotářští. Stavěli si hnízda v prohlubních v zemi, ve kterých se chránili před vysokými denními teplotami, jelikož v poušti bylo velmi málo křovin, pod které by bylo možno se ukrýt. Přes den klokan zůstával v takovémto hnízdě, překrytém větvičkami a suchou trávou, a až za soumraku vycházel ven kvůli krmení, byl (aspoň částečně) nočním tvorem.

VYHYNUTÍ

Klokánek pouštní byl poprvé objeven ve 40. letech 19. století, ale krátce poté nebyl pozorován více než 90 let (až na neobjasněné pozorování z roku 1878), a věřilo se, že vyhynul. Pravděpodobně populace těchto vačnatců nebyla nikdy moc vysoká, a to ani před příjezdem Evropanů do Austrálie. V roce 1931 však vědec Hedley Finlayson objevil prosperující kolonii, poté, co se v oblasti zmírnilo sucho. Ještě několikrát se na toto místo vrátil, ale do několika let populace klokánka pouštního zmizela. Poslední oficiální pozorování proběhlo v roce 1935 poblíž Ooroowilanie na východě jezera Lake Eyre.

Klokánek pouštní byl perfektně přizpůsoben k životu v pouštní krajině, čímž se uchránil od potravní konkurence ze strany ovcí a králíků. V oblasti jeho výskytu se však ve 30. letech 20. století rozmnožila populace zavlečené lišky obecné, což značně přispělo k zániku tohoto druhu, ještě spolu s lovem ze strany domorodých Australanů a zavlečených domácích koček.

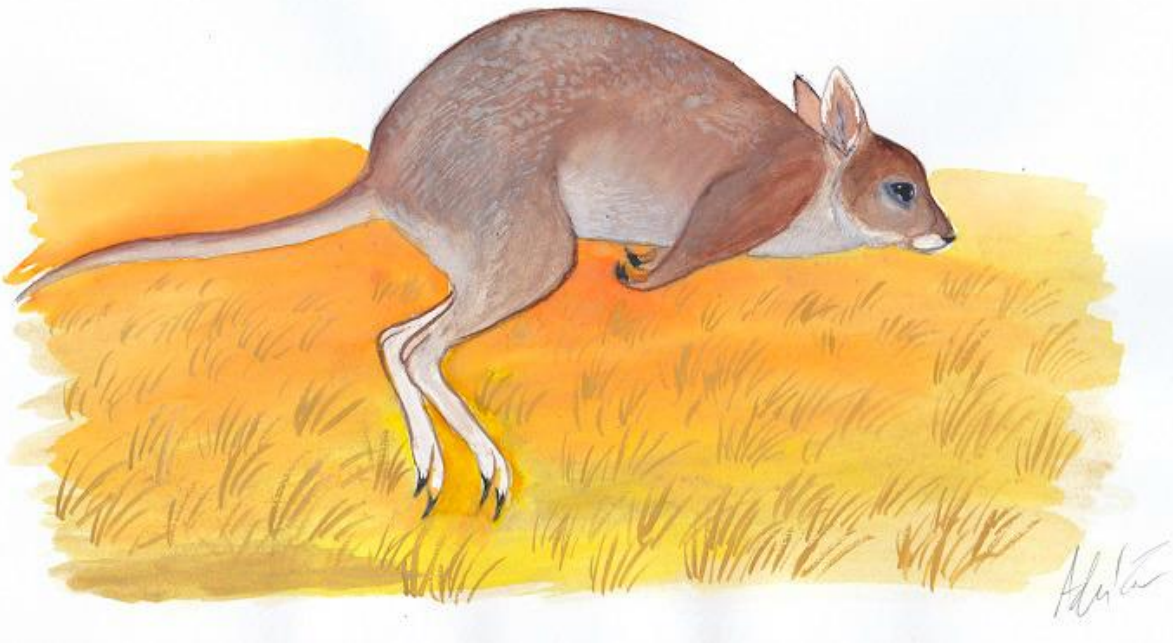
Od roku 1935 už nedošlo k žádnému pozorování klokánka pouštního, s výjimkou neoficiálních pozorování v období dešťů v Queenslandu v letech 1956 – 1957 a v letech 1974 – 1975. V 80. letech 20. století byly nalezeny pozůstatky klokánka pouštního v jeskyních. V roce 1994 byl znovu prohlášen za vyhynulého, ačkoliv k jeho vymření mohlo dojít již v roce 1936. Klokánek pouštní je jediným druhem, který byl již jednou prohlášen za vyhynulý druh, poté znovu objeven naživu, a záhy opět prohlášen vyhynulým.

Přesto existují domněnky, že by malá populace mohla stále ještě přežívat. V roce 2011 bylo pozorováno zvíře, které bylo na základě kožešiny označeno za klokánka pouštního. Bylo též nalezeno staré hnízdo s trusem a stopami podobnými tomuto druhu, ale analýza DNA nebyla úspěšná, a DNA klokánka nebyla nalezena ani v trusu místních koček a psů dingo.

KLOKAN ZAJEČÍ

Lagorchestes leporides (ex. 1890)

Lagorchestes leporides
+ 1890 (19th century)

VZHLED

Byl o trochu větší a štíhlejší než jeho stále žijící příbuzný klokan kosmatý (*Lagorchestes hirsutus*). Délka těla byla okolo 50 cm a délka ocasu 33 cm. Zbarvení se měnilo od tmavě hnědé přes hnědavé až žlutohnědé, s krémově šedavým břichem.

VÝSKYT

Jihovýchod Austrálie.

POTRAVA

Býložravec.

ROZMNOŽOVÁNÍ

Neznámé.

ZPŮSOB ŽIVOTA

O životě tohoto druhu se ví jen velmi málo. Byl to noční tvor žijící samotářsky, přes den se schovával. Pokud byl vyplašen, utíkal velkou rychlostí a mohl skákat do výšky 1,8 metru.

VYHYNUTÍ

Posledním pozorovaným jedincem tohoto druhu byla samice nalezena v roce 1889 v Novém jižním Walesu. Nikdy později nebyl tento klokan již pozorován, ačkoliv výzkumy z 30. let 20. století si byly jeho vyhynutím stále nejisté. Příčina vymření je neznámá, neboť k němu došlo ještě předtím, než se v oblasti začalo silně rozvíjet zemědělství a byly sem zavlečeny lišky. Bylo navrženo několik možných příčin jeho zániku, mezi nimi vypásání travnatých ploch dobyt看kem, změny v období požárů a lov ze strany zavlečených domácích koček.

KLOKAN FINLAYSONŪV

Lagorchestes asomatus (ex. 1932)

Lagorchestes asomatus

+ 1932 (20th century)

VZHLED

Neznámý. Podle domorodců dorůstal velikosti králíka nebo klokánka zemního (*Bettongia lesueur*) a měl jemnou, hnědošedou srst a krátký ocas.

VÝSKYT

Nálezy ukazují na centrální a západní pouště Austrálie, poušť Tanami (údajně do 40.let 20. století) a Gibson (údajně do 60. let 20. století).

POTRAVA

Býložravec – údajně spásal trávu, listy a také plody santalovníku druhu *Santalum acuminatum*.

ROZMNOŽOVÁNÍ

Neznámé. Podle domorodců měli jedno, vzácně dvě mláďata za rozmnožovací období.

ZPŮSOB ŽIVOTA

Neznámý.

VYHYNUTÍ

Tento záhadný druh je znám pouze díky jedinému nalezenému exempláři, z něžž zůstala jen lebka. Tato lebka byla nalezena v roce 1932 geologem a průzkumníkem Michaelem Terrym v Severním Teritoriu. Většina informací pochází jen z vyprávění domorodých obyvatel Austrálie, a jsou tudíž pouze spekulativní a nedoložitelné. Přesné datum vymření tohoto druhu neexistuje. Za jednu z příčin vymření je považováno zavlečení domácích koček do Austrálie, které mohly populaci těchto klokanů intenzivně lovit, a také králíků, kteří v okolí jezera Mackay, kde se tento klokan vyskytoval, kteří vypásali travní plochy, na nichž se klokan živil. Také sucha, která střední Austrálii zasáhla v roce 1900, mohla výrazně přispět k úpadku populace, neboť se zvýšil počet lesních požárů. Také využívání půdy k zemědělství vedlo k tomu, že prostory s velkými trsy trávy, které klokani využívali jako úkryt, byly zničeny, a tak se klokani stali snadnou kořistí dravých ptáků i suchozemských predátorů.